

بایسته‌های قانون مجازات اسلامی

مصوب سال ۱۳۹۲

(مبانی، مفاهیم و برداشت‌ها)

مؤلفان:

دکتر صادق ملیخی (عضو هیات علمی دانشگاه)

محمدعلی برزنوبی (وکیل - دگستری)

فضل‌الله نصیری

امین بخشی‌زاده اهری

با نظارت:

دکتر امیرحسین مشکانی

با دیباچه:

استاد دکتر ایرج گلدوزیان

(استاد دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران)

عنوان قراردادادی: ایران، قوانین و احکام
 عنوان و نام پدیدآور: بایسته‌های قانون مجازات اسلامی مصوب سال ۱۳۹۲
 (مبانی، مفاهیم و برداشت‌ها) / مؤلفان: محمدعلی برزنونی،... و {دیگران}، با مقدمه دکتر ایرج
 گلدوزیان.
 مشخصات نشر: تهران: اندیشه عصر، ۱۳۹۳.
 شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۵۸۴-۰۹-۶
 وضعیت فهرست‌ریسی: فیفا
 یادداشت مؤلفان: محمدعلی برزنونی، امیرحسین مشکانی، امین بخشی زاده، ایرج
 گلدوزیان، فضل‌الله نصیری.
 موضوع: قانون کیفری --- ایران.
 موضوع: حقوق جزا --- ایران.
 موضوع: آیین دادرسی جزایی --- ایران.
 شناسه افزوده: برزنونی، محمدعلی.
 شناسه افزوده: گلدوزیان، ایرج، ۳۶. مقدمه. س.
 رده بندی گنگره: ۱۳۹۳ ب۲ / ۳۷۹۳/۸
 رده بندی دیویی: ۳۴۵/۵۵
 شماره کتابشناسی ملی: ۳۴۳۶۶۶

📖 عنوان کتاب: بایسته‌های قانون مجازات اسلامی مصوب سال ۱۳۹۲ (مبانی، مفاهیم و برداشت‌ها)
 که مؤلفان: محمد علی برزنونی، فضل‌الله نصیری، امین بخشی زاده، صاحب‌نظران، با نظارت امیرحسین مشکانی و
 دیباچه استاد دکتر ایرج گلدوزیان.
 📍 ناشر: انتشارات اندیشه عصر، ۶۶۴۲۴۶۱۷
 📖 شمارگان: ۱۰۰۰ جلد
 📅 نوبت چاپ: اول ۱۳۹۳
 📖 شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۵۸۴-۰۹-۶
 📖 قیمت: ۱۰۰۰۰۰ ریال
 مرکز پخش: تهران، میدان انقلاب، نبش خیابان اردیبهشت، تالار بزرگ کتاب، پلاک ۳۲ (آرمان علم)
 تلفن مرکز پخش: ۶۶۴۰۶۲۸۷ - ۶۶۴۰۶۲۸۵

صفحه	عنوان
۱.....	دیباجه.....
۳.....	مقدمه.....
۵.....	بخش اول: کلیات.....
۶.....	فصل اول - الزامات تدوین قانون جدید.....
۹.....	فصل دوم - رویکردهای قانون جدید.....
۱۲.....	فصل سوم - سیر تدوین قانون جدید.....
۱۵.....	بخش دوم: تغییرات رویکردهای نوین در کتاب کلیات (حقوق جزای عمومی).....
۱۶.....	فصل اول - قلمرو جرائم تعانین جزایی در مکان.....
۱۷.....	فصل دوم - تاکید بر اصل قانونی بودن جرایم و مجازات و دادرسی کیفری.....
۱۸.....	مبحث اول - منابع اصل قانونی بودن جرایم و مجازات ها.....
۱۹.....	مبحث دوم - راهبری قضایی اصل قانونی بودن جرایم و مجازات ها.....
۲۲.....	فصل سوم - تقسیم بندی مجازات ها به چهار دسته.....
۲۶.....	فصل چهارم - درجه بندی مجازات های تعزیری به هشت درجه.....
۳۱.....	فصل پنجم - به رسمیت شناختن مسئولیت کیفری ای اشخاص حقوقی.....
۳۳.....	فصل ششم - نظام مند شدن مجازات های تکمیلی و تنبیہ.....
۴۲.....	فصل هفتم - نظام مند شدن تخفیف مجازات ها.....
۴۸.....	فصل هشتم - تاسیس نهادهای معافیت از کیفر و تعویق صدور حکم.....
۵۱.....	فصل نهم - نظام مند شدن تعلیق اجرای مجازات و برخی نوآوری های آن.....
۵۶.....	فصل دهم - نظام نیمه آزادی به عنوان دستاورد دیگر قانون جدید.....
۶۲.....	فصل یازدهم - پیش بینی آزادی مشروط به عنوان نهادی کارآمدتر.....
۶۵.....	فصل دوازدهم - پیش بینی مجازات های جایگزین حبس.....
۶۵.....	مبحث اول - تعریف.....
۶۸.....	مبحث دوم - شرایط اعمال مجازات های جایگزین حبس.....
۶۹.....	مبحث سوم - قلمرو اعمال مجازات های جایگزین حبس.....

مبحث چهارم- ضمانت اجرای تخلف از مقررات مجازات های جایگزین حبس .. ۷۰	
فصل سیزدهم- نوآوری در مجازات ها و اقدامات تأمینی و تربیتی اطفال ونوجوانان ۷۰	
فصل چهاردهم- سقوط مجازات هابه عنوان فصلی مستقل در قانون جدید ۷۱	
مبحث اول- کلیات ۷۱	
مبحث دوم- مصادیق سقوط مجازات ها ۷۲	
فصل پانزدهم- شروع به جرم و ایهامات آن در قانون جدید ۷۹	
فصل شانزدهم- شرکت در جرم، بدون تغییر در قانون جدید ۸۶	
فصل هفدهم- معاونت در جرم و تبعیت آن از نظریه استعاره ای ۸۷	
فصل هجدهم- بستگی گروه مجرمانه، به عنوان فصلی مستقل در قانون جدید ۹۱	
فصل نوزدهم- نوآوری در احکام تکرار و تعدد جرم ۹۲	
فصل بیستم- پیش شرط برایط و موانع مسئولیت کیفری ۱۰۱	
فصل بیست و یکم- پیش بینی دله اثبات دعوی در یک قانون ماهوی ۱۱۴	
فصل بیست و دوم- توجه بیشتر به ترایم اقتصادی و تعیین مصادیق آن ۱۱۴	
فصل بیست و سوم- نظام مند شدن تراشش و افزایش مهال مندرج در قوانین جزایی ۱۱۷	
بخش سوم: تغییرات و رویکرد های نوین در باب حدود ۱۱۸	
فصل اول- حد زنا ۱۲۰	
فصل دوم- حد لواط، تفخیز و مساحقه ۱۲۱	
فصل سوم- حد قوادی ۱۲۲	
فصل چهارم- حد قذف ۱۲۲	
فصل پنجم- حد ساب النبی ۱۲۴	
فصل ششم- حد شرب خمر ۱۲۴	
فصل هفتم- حد سرقت حدی ۱۲۵	
فصل هشتم- حد محاربه، بغی و افساد فی الارض ۱۲۶	
بخش چهارم: تغییرات و رویکردهای نوین در کتاب قصاص ۱۳۰	
فصل اول- شفاف سازی قتل عمد، شبه عمد و خطای محض ۱۳۱	
فصل دوم- عمدی دانستن قتل در صورت اشتباه در هویت ۱۴۰	
فصل سوم- شناسایی ترک فعل به عنوان عنصر مادی جرم قتل ۱۴۲	

فصل چهارم -	تحدید موارد مهدورالدم	۱۴۴
فصل پنجم -	عدم مجازات قصاص در صورت سقط جنین	۱۴۵
فصل ششم -	سایر نوآوری‌ها در کتاب قصاص	۱۴۶
بخش پنجم:	تغییرات و رویکردهای نوین در کتاب دیات	۱۵۴
منابع و	ماخذ	۱۶۵

www.ketab.ir

تنبیاه

مفهوم قانون به ویژه در دهه های اخیر بسیار مورد توجه و گفتگو در عرصه های سیاسی، حقوقی و اقتصادی قرار گرفته است. "حاکمیت قانون" یکی از اصطلاحات پیچیده ای است که در کنار مفاهیمی از قبیل دموکراسی، عدالت و فضیلت از قدیم الایام به عنوان ارزش های فلسفه سیاسی و نظام اجتماعی شناخته شده است. حاکمیت قانون یکی از مهم ترین ارکان "حکمرانی خوب" شناخته شده و دارای ارزش حیاتی در تحول گردیده است. به عبارتی دیگر می توان گفت که "حاکمیت قانون" به عنوان اصل پذیرفته شده در نظام های مردم سالار به یکی از سنجه های ارزیابی نظام های حقوقی و سیاسی مبدل شده و هر نظام سیاسی و حقوقی با توجه به میزان استقرار این اصل و برخورداری آن نظام از اوصاف حاکمیت قانون مورد قضاوت قرار گرفته است. بدون تردید اصل حاکمیت قانون به مثابه شالوده حقوق و آزادی های شهروندان و معیارهای سیاسی آید و با تحقق این اصل می توان به تضمین این حقوق و آزادی ها امیدوار بود و با تخدیش یا نادان این اصل در ساختار نظام سیاسی و حقوقی هر کشوری، بیم آن می رود که چنین جامعه ای هیچگاه موفق به استقرار یک حکومت قانونمدار و پاسخگو در بطن خود نشود. با ذکر مقدمه بالا بایستی متذکر شد که یکی از اساسی ترین قوانینی که به صورت مستقیم و ملموس با حقوق افراد جامعه ارتباط ناگسستنی دارد، قانون کیفری یا همان قانون مجازات آن جامعه است. قانون مجازات اسلامی کشور ما نیز به عنوان قانون جزایی از این مقوله تبعیت می کند و ارتباط بسیار تنگاتنگی با حقوق و آزادی های افراد جامعه دارد. قانون مجازات اسلامی مصوب سال ۱۳۹۲ (همانند قوانین سالهای ۱۳۶۱، ۱۳۶۲، ۱۳۷۰ و ۱۳۷۵ با تغییراتی که تاکنون داشته اند، به صورت آزمایشی) و نه مستمر و دایمی) به تصویب مجلس شورای اسلامی رسیده است که در جای خود قابل تامل است. قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ نیز به مانند همه دیگر قوانین مصوب دارای نوآوری ها و کاستی هایی است که به طور حتم مورد توجه اندیشمندان این حوزه از حقوق قرار گرفته و خواهد گرفته. در یک نگاه کلی و با دقت در کلیت این قانون می توان به این نظر رسید که سیاست کیفری قانون موصوف مبتنی بر پیشگیری از سقوط متهمان و محکومان جزایی در ارتکاب جرم است. بنابراین قضازدایی و حبس زدایی دو رویکردی که در امر تدوین این قانون مورد توجه تشکیلات تقنینی و قضایی بوده است. شایسته ذکر است که عنوان شود که نوآوری هایی در این قانون ملاحظه می شود، از جمله این که برای نخستین بار برای اشخاص حقوقی با توجه به نقش آن ها در امور اقتصادی و معیشتی مردم، موضوع ضمانت اجراهای کیفری و مسئولیت مدیران و دست اندر کاران اشخاص حقوقی مورد توجه قانونگذار کیفری قرار گرفته است. به طوری که انحلال، ممنوعیت فعالیت شغلی نامشروع،

پیشگیری از جرایم مالی و حمایت قربانیان آن با ممنوعیت صدور اسناد تجاری، ضبط و مصادره اموال به دست آمده از راه های نامشروع، جزای نقدی و انتشار حکم محکومیت نیز مطرح است. از دیگر موارد قابل ذکر در این مجال این است که در ظاهر با توجه به قاعده "ما حکم به العقل، حکم به الشرع" دستاوردهای علم حقوق جزای نوین تا حدودی در قانون مجازات اسلامی ملاحظه می شود. پیش بینی نهادهای قضایی جایگزین های مجازات حبس از نکات قابل توجه این قانون است. تدبیر نهادهایی چون تعزیرات، تعقیب صدور حکم، معافیت از کیفر، تعلیق اجرای مجازات، آزادی مشروط، نظام نیمه آزادی و ... توسط قانونگذار استای جلوگیری از الصاق برچسب مجرمیت و اعطای فرصت به بزهکار برای اصلاح رفتار مجرمانه و عیب بازگشت دوباره به ارتکاب آن و هم چنین زدودن آثار شوم و عواقب اجرایی برخی از مجازات ها از دیگر موارد است. در این قانون مورد بحث است. علاوه بر موارد پیش گفته می توان به گنجانیدن موادی در رابطه با افراد بالغ و نوجوانان از ۱۸ سال در این قانون اشاره داشت، از جمله مواد ۸۸ و تبصره های آن تا ماده ۹۱ در مجازات نوجوانان و مواد ۹۱ تا ۹۵ در جرایم موجب حد یا قصاص که با توسل به اصول و قواعدی چون قاعده درء جرم موضوعی و حکمی و شبهه در رشد و کمال عقل این دسته از افراد با دیدگاه دادرسی منصفانه و موازین حقوق بشری مطابقت بیشتری داشته و به نوعی گامی رو به جلو در امر قانون نویسی کیفری به شمار می آید. البته موارد فوق الذکر نمونه هایی از تغییرات به وجود آمده در قانون مجازات اسلامی مصوب سال ۱۳۹۲ هستند که نباید از این نکته نیز غافل شد که که قانون موصوف با وجود این نوآوری ها و دستاوردی هایی نیز هست که بسط و شرح آن در این جا چندان شایسته نمی نماید. نگارندگان کتاب پیش رو در یک کار تحقیقاتی و پژوهشی به بررسی قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ همت گماشته و دستاوردهای نوآوری ها و کاستی های این قانون را به صورت فهرست وار، سلیس و قابل فهم به رشته تحریر در آورده اند که در خور ستایش و تقدیر است. امید است که این تلاش علمی بتواند در راستای فهم این قانون مفید بوده و نتایج مثبتی از این پژوهش عاید جامعه حقوقی و به دنبال آن شهروندان کشورمان شود.

با تشکر

دکتر ایرج گلدوزیان

استاد دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران

زمستان ۱۳۹۲

مقدمه

قانون نویسی جلوه ای از تدبیر قانونگذار در نیل به احترام و ارزش گذاری به اصول بنیادین زندگی جمعی مسالمت آمیز و با هدف جابه اندیشی برای نیازهای مردم جامعه است. بدیهی است که نوشتن یک قانون کارآمد و به اصطلاح "خوب" که به دور از هرگونه ابهام و دوپهلویی و دارای احکامی سفاف و متقن باشد یکی از غایات مهم قانونگذار بوده ولی کمال مطلوب وی نیست. چرا که کارآمدی یک قانون به شرط خوب اجرا کردن قانون نیز می باشد. بنابراین بهتر آن است که قانونگذار و مجریان قانون برای آماده سازی بست امنیتی برای مردم جامعه، چه در مقام قانون نویسی و چه در مقام اجرای آن، تمامی تلاشی را در راستای جهت حفظ حقوق و آزادی های شهروندان و تضمین آن به کار گیرند و همواره به شان و کرامت انسانی افراد توجهی خاص داشته باشند. یکی از مهم ترین این حوزه ها که ارتباطی ناگسستنی با آزادی های افراد جامعه دارد، ناظر به حقوق کیفری افراد به طور عام و قانون مجازات اسلامی به طور خاص است. قانون مجازات اسلامی پس از مدت ها بحث و مطالعات کارشناسی در نهایت در تاریخ ۱۳۹۲/۲/۹ به صورت قانون در آمد و هم اکنون نیز در کشور لازم الاجراست. قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ با برخورداری از انصاف و عدل و مدلی پارادایمی در برخی از حوزه ها، هم کاستی های قانون سابق را برطرف کرده و هم ابتکارهایی برخوردار است که قابل تامل به نظر می رسد. البته شایسته است به این نکته اشاره کرد که این قانون مانند تمامی قوانین دیگر، مصون از ایراد نبوده و با برخی از نارسایی ها مواجه است که بایستی با مصلحت دقت این کاستی ها و آسیب شناسی آن ها درصدد رفع این ایرادها برآمد. کوتاه سخن آن که در تلاش رو تلاش بر آن شده است که با رعایت اصل کم نویسی و همچنین اجتناب از حجیم شدن این اثر، به صورت فهرست وار، خلاصه و مقید به تبیین مبانی، برداشت ها و بسط مفاهیم موجود در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ پرداخته شود. مطالب این کتاب عمدتاً یافته های حاصل از نشست های تخصصی، همایش های علمی و دانشگاهی و گفتگوهای موردی و موضوعی با اساتید و حقوقدانان برجسته کشور در زمینه بررسی ابعاد و زوایای مختلف قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ است که به همت روزنامه "حمایت" نخستین روزنامه حقوقی و قضایی کشور برگزار شده است و ماحصل این بحث ها به صورت کتاب حاضر به رشته تحریر در آمده است. بنابراین باید این گونه گفت که مطالب کتاب حاضر در واقع انعکاس نظریات بزرگان و اندیشمندان حوزه حقوق جزا و جرم شناسی کشور است که از لابلای نشست های متعدد علمی و همایش های مختلف استخراج گردیده است. بی شک رهنمودها، مساعدت ها و یاری دوستان و اساتید دانشگاهی دیروز و امروز در نیل به این مهم بی تاثیر نبوده است.

لذا وظیفه خود می‌دانیم که سخن به سپاس گشوده و مراتب تقدیر و سپاس خود را از اساتید محترم آقایان دکتر ایرج گلدوزیان (استاد دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران)، دکتر حسین میرمحمد صادقی (مدیر گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه شهید بهشتی)، دکتر باقر شاملو (عضو هیات علمی دانشگاه شهید بهشتی)، دکتر جعفر کوشا (عضو هیات علمی دانشگاه شهید بهشتی)، دکتر علی نجفی توانا (عضو هیات علمی دانشگاه وکیل دادگستری)، دکتر جواد طهماسبی (مدیر کل تدوین لوایح و مقررات قوه قضاییه)، دکتر سید علی کاظمی (قاضی دادگستری و مدرس دانشگاه)، دکتر حلیل مالکی (عضو هیات علمی دانشگاه وکیل دادگستری)، دکتر عیسی امینی (عضو هیات علمی دانشگاه وکیل دادگستری)، دکتر هوشنگ شامبیاتی (عضو هیات علمی دانشگاه)، دکتر محمد صالح زایدی (عضو هیات علمی دانشگاه)، دکتر محمد رضا ساکی (عضو هیات علمی دانشگاه)، دکتر عباس دبیر (مدرس دانشگاه وکیل دادگستری)، دکتر سلمان کونانی (عضو هیات علمی دانشگاه)، محمد سلطانی (قاضی دادگستری)، روح‌الله خانی (وکیل دادگستری)، دکتر جواد علی آبادی (عضو هیات علمی دانشگاه وکیل دادگستری)، سید محسن حسینی دقیق (مدرس دانشگاه وکیل دادگستری)، قاسم رودسرای (وکیل دادگستری)، سرکار خانم زهرا حاجی تقی (پژوهشگر حقوقی) و... اعلام نماییم. همچنین از زحمات آقایان مصطفی مهدی پور و مسلم نیرومندی که موجبات نشر این اثر علمی را فراهم کردند و سرکار خانم سلما قربانی که به سرعت صفحه آرایی و حروفچینی این وجیزه علمی را متقبل شدند، کمال سپاس و امتنان را داریم و طاعتی را برای عزت را از خداوند متعال برای این بزرگواران آرزو مندیم. در پایان به لحاظ کاستی‌های فراوان این مجموعه از اساتید و خوانندگان نکته‌سنج و ارباب فضل و معرفت اعتذار طلبیده و صمیمانه تقاضا می‌کنیم که با اله نظررات و انتقادات سازنده خود، مولفین را رهین منت خویش قرار دهند.

تهران- بهمن ماه ۱۳۹۲